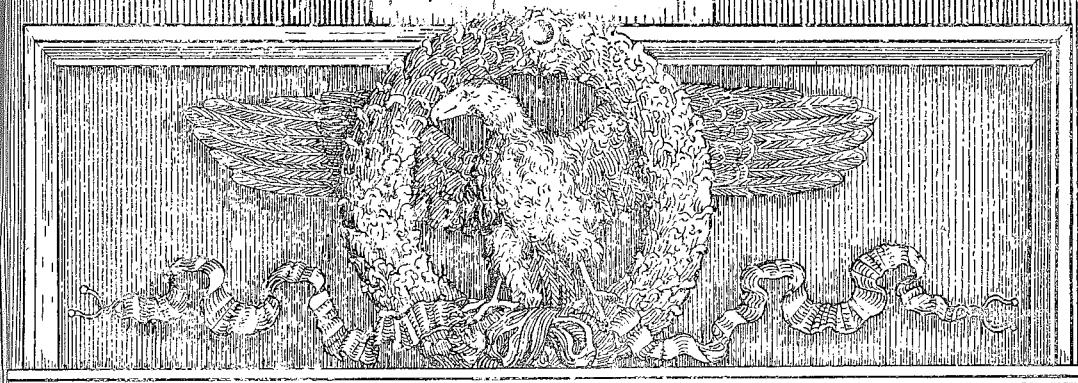


ALMA ROMA



QVIDQVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

C.DEL VECCHIO.



Pro "ALMAE ROMAE,, Sociis

apud Commentarii Administratorem opuscula latine scripta venum dantur,
pretio quod sequitur:

JOSEPHI FORNARI **Fridianus**. Milesia fabula scenis accommodata apud
ephebea facile agendis. – Venit lib. 2.

JOSEPHI FORNARI **Francisculi prandium**. Milesia fabula scenis accom-
modata apud ephebea facile agendis. – Venit lib. 2.

HERMINII IACOBELLI **In campo latinitatis novi flores**. – Si tegu-
mento solut. lib. 5; si xyлина structura aureoque titulo decorat., lib. 6.

I. B. FRANCESIA **Euplius**. Actio dramatica. – Venit lib. 2.

(*Iis vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus
pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integral ALMAE ROMAE collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXVI, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 300 pro Italia; pretium duplicatum, libell. Italic. scilicet 600, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

ociis

venum dantur,

mmodata apud

scenis accom-

s. — Si tegu-
decorat., lib. 6.

2.

rit publici cursus
us).ROMÆ col-
num MCMXXVI,
uiimus libella-
licet 600, proer nummariam
mite requiren-
12, Via del
non sinit ut
bendi possit.

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Premium subnotationis an. MCMXXVII est pro Italia libell. 15; pro Civitatibus Foederatis Americae septentrionalis et Canada doll. 3; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequans; *ante solvendum rectoque tramite mittendum ad JOSEPHUM FORNARI doctorem, Romam, 12, Via del Governo Vecchio, 96.*

CAELESTES VIRTUTES IN SUMMO MANZONII OPERE¹

Reliquum est ut loquamur de virtute caritatis, in qua ab Apostolo vinculum cernitur perfectionis (*Coloss.*, III, 14). In hac tamen disquisitione nulla est facienda distinctio inter Dei amorem et proximi; nam origine et ratione, diverso licet obiecto, utriusque una tantum eademque est caritas. Immo iuxta Apostolum caritatis «Qui... non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?» (*IOANN.*, *Epist.* I, 20).

Iamvero in opere perfectissimo, de quo loquimur, late et profunde diffusa est caritas in tot tantisque suis explicationibus. Neque fieri potest ut paucis verbis referantur innumerabilia exempla, e quibus emicat flamma ardens caritatis. Itaque, auditores, nostri animi recreandi causa, nonnulla tantum seligimus, ubi effulget huiusc virtutis ratio et amplitudo, vis atque praestantia.

Inter vero multifarias caritatis significaciones est indigentibus benefacere: et passim in opere exhibentur personae benignae stipem conferentes, aut pauperum aliter consulentes inopiae. At quonam

animo, qua ratione vitae subsidia tribuuntur? Ilari vultu atque sine tuba clamitante. Proponite ante oculos, auditores, sutorem illum, qui primas litteras didicerat et vir doctrina consilioque praeditus inter cives aestimabatur. Hic, postquam Luciam, in libertatem ab ipso eretore vindicatam, suae domi magno cum gaudio recepisset, inter mensam memoria repetens inexhaustam Friderici cardinalis largitatem, eius exemplum maluit imitari. Posuit igitur in lance aliquantulum epularum, et, addito pane parva que cum vino lagoena, omnia dedit in manus cuiusdam filiolae dicens: *Va qui da Maria vedova; lasciale questa roba, e dille che è per stare un po' allegra co' suoi bambini. Ma con buona grazia, ve'; che non paia che tu le faccia l'elemosina. E non dir niente se incontri qualcheduno...* (Cap. XXIV).⁴

Huic modo affabili et modesto respondent illi versus carminis de Pentecoste:

*Cui fu donato in copia,
Doni con volto amico,
Con quel tacer pudico,
Che accetto il don ti fa.²*

¹ * *Vade huc, ad Mariam viduam; haec ei tradas, atque dic ea esse, ut parum laetitiae cum puerulis capiat. Attende tamen cum venustate facias, ne videaris ei eleemosynam largiri. Nec alicui occurrens quidquam dicas!...*

² «Cui copiose donatum est, is amico vultu donet, eoque pudico silentio, quod gratum reddit donum ».

Quid autem miseris largiendum? Omnibus constat illud evangelicum: «Quod superest date eleemosynam» (Luc., XI, 41). Hoc autem aliquando arctissima verbi vi acceptum videmus. Etenim, quum, Adua praetergressus, Laurentius Bergomum peteret, ad sublevandam extremam indigenitiam omni prorsus pecunia, quae supererat, se expoliavit: *La c'è la Provvidenza! disse Renzo, e cacciata subito la mano in tasca, la votò di quei pochi soldi....* (Cap. XVIII).¹

Et simul prosecutus est sine ulla pecunia, sed maiori cum fiducia in futurum.

Beneficentia igitur limites non agnoscit, eiusque amplitudo est immensa et maritantum aequiparatur. Haec vero ingens pelagi imago in ore ponitur fratris Gallini, qui ita sermonem absolvit de nucibus portentosis: ... *noi siam come il mare, che riceve acqua da tutte le parti, e la torna a distribuire a tutti i fiumi* (Cap. III).²

Indicium autem certum exquisitae caritatis est semetipsum benignum et facilem omnibus se exhibere, sive humilibus conditione, sive praestantibus.

Alienum est enim ab hominis natura ad infimos descendere, omniumque confiteri aequalitatem. Huius vero urbanitatis ac lenitatis maximum specimen in Friderico cardinali eminet.

La carità inesausta di quest'uomo, non meno che nel dare, spiccava in tutto il suo contegno. Di facile abbindo con tutti, credeva di dovere specialmente a quelli che si chiamano di bassa condizione, un viso gioviale, una cortesia affettuosa, tanto più, quanto ne trovan meno nel mondo (Cap. XXII).³

¹ «Providentia est – inquit Laurentius; atque statim manu in sinus immissa, id paucis illis nummis vacuefecit».

² «Nos tamquam mare sumus, quod undique aquas recipit, eamque inter omnia flumina distributam reddit.»

³ «Huius viri inexhausta caritas, non minus quam in largitionibus, in eius vitae ratione omni excellebat,

Sed praeceptum caritatis fit in agendo difficilimum quum inimicos quoque amplectatur. Absurdum enim videtur eos diligere, qui nos oderint, benefacere persequentibus nos. Et tamen scimus quantum novum hoc praeceptum societati sit necessarium, quantum perutile et iucundum iis, qui id exequuntur: *A tutte le vittorie morali succede una calma consolatrice; e amare in Dio quelli che si odierrebbero secondo il mondo, è nell'anima umana, nata ad amare, un sentimento d'inesprimibile giocondità.*⁴

Ita in aureo libro De morali catholica ipsius nostri auctoris (Cap. VII).

Cuius autem victoriae, quam animus obliviscens iniurias reportatur, et iucunditatis quae consequitur, plurima exstant exempla in opere maximo eiusdem Manzonii. Et fortasse in nullo alio praecepto tantopere instat.

Quis unquam potest obliterare spectaculum illud, quo Ludovicus fratri adversarii ab se occisi reconciliatur? Quis vero non commovetur illam legendō precationem, quam in ecclesia peragit noctu pater Christophorus cum suis filiolis peregrinantibus? Pauperes quidem, exsules domo, non tantum ignoscunt iniquo vexatori, sed diligunt, pro eo Dominum supplicantes!

Huiusmodi autem preces bene meminerit Lucia, quando, post cruciatus et rapturn, matrem reviserit; huic enim exclamanti: *Ah anima nera! ah tizzone d'inferno!... Ma verrà la sua ora anche per lui. Domeneddio lo pagherà secondo il merito; e allora proverà anche lui...*⁵

Facilis cuique ad eum aditus; putabat debere sese, iis præsertim qui ignobiles vocantur, hilarem vultum ostendere animique humanissimam applicationem; eoque magis, quo minus in hominum societate ea advenirent.

«Omnibus animi victoriis consolans quies succedit; amare in Deo illos, quos homines oderimus, est in animo, ad amorem nato, iucunditatis sensus, quem exprimere nequimus.»

«Vae animae illi atræ! Vae titioni inferno! Sed

Ipsa ait contra: *No, no, mamma; no... non gli augurate di patire! non l'augurate a nessuno! Se sapete cosa sia il patire! Se avete provato! No, no! preghiamo piuttosto Dio e la Madonna per lui: che Dio gli tocchi il cuore, come ha fatto a quest'altro povero signore, ch'era peggio di lui; e ora è un santo* (Cap. XXIV).¹

At enim Laurentius, postquam pluries iam suo inimico ignovisset, tamen rursus in animo odium repullulante persentiebat. Quum vero Mediolani invenisset patrem Christophorum inter pestilentia laborantes, ab eo ductus est in tugurium, ubi dominus Rudericus degebat moriturus. Heu quantum mutatus ab illo!

Tu vedi! - disse il frate, con voce bassa e grave. - Può esser castigo, può esser misericordia. Il sentimento che tu proverai ora per quest'uomo che t'ha offeso, sì, lo stesso sentimento, il Dio, che tu pure hai offeso, avrà per te in quel giorno. Benedicilo, e sei benedetto (Cap. XXXV).²

Et post alia verba: *Forse la salvezza di quest'uomo dipende ora da te, da un tuo sentimento di perdono, di compassione... d'amore! Tacque; e, giunte le mani, chinò il viso sopra di esse, e pregò: Renzo fece lo stesso.*³

Tacita sublimis oratio! Postquam autem Laurentius Luciam invenit, ipse pater,

et ipsi sua hora adveniet. Dominus Deus ex meritis rependet; tum vero et ipse experietur...»

¹ «Apage, apage, o mater! Ne ei cruciatu omne-ris! Nemini omineris! Si scires quid sint cruciatu! Si perpessa fuisses!... Nunquam, nunquam!... Immo vero Deum Divamque Virginem pro eo oremus: ut Deus animum eius percutiat, quemadmodum cum infelici hoc altero viro egit, qui, eo peior erat, nunc autem est sanctus».

² «Ipse vides – demissa et gravi voce dixit monachus. – Poena esse potest, potest esse misericordia. Sensu, quem proxime experieris erga hominem hunc, qui iniuria te afficit, eodem, inquam, sensu, Deus ille, quem et tu iniuria afficisti, erga te in die illa permovet. Ei benedicas, ac tu benediceris».

³ «Forte huius hominis, et ipsa tua, salus in te nunc posita est, in tuo veniae, misericordiae... amoris aliquo sensu... Tacuit, coniunctisque manus vultum inclinavit, oravitque. Laurentius idem fecit».

quam extremas memorias sponsis relinqueret, levò dalla sporta una scatola di legno ordinario, ma tornita e lustrata con una certa finezza cappuccinesca, e proseguì: *Qui dentro c'è il resto di quel pane... il primo che ho chiesto per carità; quel pane, a cui avete sentito parlare! Lo lascio a voi altri: serbatelo; fatelo vedere ai vostri figliuoli. Verranno in un triste mondo, e in tristi tempi, in mezzo ai superbie a' provocatori: dite loro che perdonino sempre, sempre! tutto, tutto!...* (Cap. XXXIV).¹

Hoc est quoddam testamentum illius, qui, integra vita post professionem religiosam operibus caritatis exhausta, animam suam pro ovibus erat positurus. Revera aliquot post dies pestilentia absumptus est. Hoc autem signum maximum est perfectae benevolentiae pro hominibus libenti animo mortem oppetere.

**

Vidimus igitur caritatem in præcipuis suis explicationibus expressam. Iamvero, ut plura non dicam, in memoriam revocate, auditores, sapientissima illa verba, quae dixit Fridericus Cardinalis domino Abundio, postquam rationem de nuptiis recusatis ab eo repetit: *Presentiamo a Dio i nostri cuori, miseri, vòti, perchè Gli piaccia di riempirli di quella carità, che ripara al passato, che assicura l'avvenire, che teme e confida, piange e si rallegra, con sapienza; che diventa in ogni caso la virtù di cui abbiamo bisogno* (Cap. XXVI).²

¹ «Sporta elicuit thecam ex communi ligno, sed perfectione quadam et absolutione Capulatorum propria tornatam atque politam, et dicere perrexit: «Hic intus reliquum est panis illius... primi, quem caritatis nomine efflagitavi; panis illius, de quo vos audistis. Vobis relinquo: illud servate vestrisque liberis ostendite. In tristem heu! mundum venient, tristibusque diebus, inter superbos ac lassessentes homines. Illis præcipite ut parcant semper, semper; omnibus, omnibus!»

² «Deo corda nostra, misera, vacua, porrigamus, ut ea dignetur illa caritate replere, quae præterita

Haec memorata sufficient ad propositum nostrum.

Itaque, vos praesertim, diligentissimi alumnī, qui tota die opus hoc mirabile vestra manu versatis, si illud exploratum penitus vultis habere, eiusque sapientiae fructibus pasci ac delectari exoptatis, optime scitis non satis esse id tantum legere, aut ipsum lectitare, sed, ut verbis poëtae nostri utar, necesse omnino illud « *sentire et meditari* ».¹

Hoc si feceritis, praeter virtutes divinas, quas modo temporis angustiis tantum delibavimus, perspectas habueritis ceteras quoque virtutes, ex illis tanquam radicibus emanantes.

Ex eo autem opere constabit vobis genuina rectaque vitae notio, omni vanitate ac fallacia prorsus remota; illinc explicaciones suscepératis omnium quaestionum, quae hominum corda ac sapientum torquent ingenia; illinc pariter cuique vestrum haurire licebit se gerendi modum pro tempore et pro re, quaecumque vivendi ratio erit singulis divinitus statuta ac definita.

Vos vero, fortunati iuvenes, qui, ad sacerdotium vocati, florem aetatis Domino fruendum praebetis, ibidem præ ceteris clarissimum habetis exemplum Fridericum, sacrorum antistitem. Humilis in tanta dignitate constitutus, sobrius ac frugi etsi fortunis opibusque redundans, placidus et lenis fervida licet ac vehementi natura, minimum curarum sibimet ipsi tribuit, sed totum] se contulit ad aliorum utilitatem. Huius quidem imago fulgens ac veneranda, quae veluti genius iustitiae et bonitatis emergit in illa temporis calamitate, vobis praebetur sacerdotis exemplum absolutissimum.

ANGELUS PERUGINI.

reficit, futura tutatur; timet et fudit, deflet et laetatur, sapienter; quæ singulis vicibus fit virtus, qua indigemus».

¹ Cfr. carmen c. t. In morte di Carlo Imbonati, 207.

De latinarum litterarum historia pælectiones¹

IV. De satira dramatica.

Magna questio aetate nostra exorta est, utrum prisci Romani saturam scenicam habuerint, necone. Res tota pendet ex interpretatione loci cuiusdam Liviani, quem iuvat sub oculos lectorum nostrorum ponere. - Narrat igitur Livius in libro VI, capite II, C. Sulpicio Petico C. Licinio Stolone consulibus (a. ccclxiii a. C. n.) pestilentiam Romae fuisse; tunc pacis Deum exposcendae causa tertio post u. c. lecternum fuisse. Sed quum vis morbi nec humanis consiliis nec ope divina levaretur, victis superstitione animis, ludos quoque scenicos, rem novam bellicosum populo, inter alia caelestis irae placamina institutos esse: « Ceterum, - pergit, - parva quoque, ut ferme principia omnia, et ea ipsa peregrina res fuit. Sine carmine ullo, sine imitandorum carminum actu, ludiones ex Etruria acciti ad tibicinis modos saltantes haud indecoros motus more Tusco dabant. - Imitari deinde eos iuventus, simul inconditis inter se iocularia fundentes versibus, coepere: nec absoni a voce motus erant. Accepta itaque res saepiusque usurpando excitata. - Vernaculis articibus, quia *hister* Tusco verbo ludius vocabatur, nomen *histrionibus* inditum; qui non, sicut ante, Fescennino versu similem incompositum temere ac rudem alternis iaciebant, sed impletas modis *saturas*, descripto iam ad tibicinem cantu, motuque congruenti, peragebant. - Livius post aliquot annos, qui ab saturis ausus est primus argumento fabulam serere, idem scilicet id quod omnes tum erant, suorum carminum actor, dicitur quum saepius revocatus vocem obtudisset, venia petita puerum

Cfr. fasc. sup.

« ad canendum ante tibicinem quum staitisset, canticum egiisse aliquanto magis vigente motu, quia nihil vocis usus impeditiebat. Inde ad manum cantari histrionibus coeptum, diverbiaque tantum ipsorum voci relicta. - Postquam a lege hac fabularum ab risu ac soluto ioco res avocaretur, et ludus in artem paullatim vertetur iuventus, histrionibus fabellarum actu relictio, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta versibus imitari coepit; quae *exodia* postea appellata consertaque fabellis potissimum Atellanis sunt... Inter aliarum parva principia rerum ludorum quoque prima origo ponenda visa est, ut appareret, quam ab sano initio res in hanc vix opulentis regnis tolerabilem insaniam venerit».

Habes hinc ludorum scenicorum progressus et historiam, nempe: 1^{um} saltationes Tuscorum ludionum ad tibicinis modos sine carmine ullo; 2^{um} iuventus romana imitatura novam rem inducit i. e. alterna iocularia inconditis versibus, Fescennina licentia; 3^{um} progrediente arte histrionica, *saturae* impletae modis, descripto ad tibicinem cantu et congruenti motu peraguntur; 4^{um} Livius Andronicus audet primus argumento fabulam serere; praeterea puero ad canendum advocate, partes canendi et agendi separantur ita ut in scena sint et cantores et tibicines et actores; 5^{um} demum, quoniam res iam in artem vertebarat, iuventus romana, histrionibus fabulas relinquit redditus ad iocularia sua versibus intexta, quae, ut *exodia*, fabellis Atellanis plerumque conseruntur.

Si quaeramus, quibus fontibus usus sit Livius in his rebus noscendis exponendisque, in mentem venit et doctissimus Varro, qui in libris *de vita populi Romani* vel potius in libris *de originibus scenicis, de scenicis actionibus*, vel in decimo *Rerum divinarum (Antiquitatum libri) de ludis scenicis*, hanc materiam attingere et pertractare potuit; et Accius poëta, qui

in *Didascalicis* historiam quamdam graecæ romanaeque poëseos, praesertim dramaticæ, exposuerat. Sed nihil certi ex perpaucis fragmentis horum operum eruere licet.

Unde Livius narrationem suam derivavit, de origine et progressione scenicae artis non est cur dubitemus. Sed verisimile est, a rudi saltatione Tuscorum ludionum gradum factum esse ad imitationem iuventutis Romanae, adiecta Fescennina licentia, opprobria rustica alternis fundendi; ab hoc lusus genere, progrediente histrionum arte, nihil vetat quominus concedamus, incrementum habuisse scenicas actiones, talesque peragi coepitas esse, in quibus et carmina canentur et cantica ad tibicinis modos essent descripta, et haec omnia congruenti motu aptisque gestibus efficaciora et fucundiora redderentur. Quum Andronicus Tarentinus Graecorum imitatione ductus, argumento tragicò aut comicò fabulam seret, multum profecto adiicit quod ad artem pertinet, at scenica rerum mixtio, tibicinum cantorum actorum, eadem permanebit. At id quaeritur, utrum haec scenica mixtura ineunte tertio ante C. n. saeculo iam *satura* vocaretur, necne.

De *satura* apud Romanos notissimus locus est Diomedis grammatici (*G. L. K.*, vol. 1, p. 485): « Satira dicitur carmen apud Romanos nunc quidem maledicuum et ad carpenda hominum vitia archaeae comoediae charactere compositum, quale scripserunt Lucilius et Horatius et Persius. Sed olim carmen quod ex variis poetis constabat *satira* vocabatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius. - Satira autem dicta sive a Satyris, quod similiter in hoc carmine ridiculæ res pudendaque dicuntur, velut quae a Satyris proferuntur et fiunt; sive *satura* e lance, quae referta variis multisque primis in sacro apud priscos Dis inferi batur, et a copia ac saturitate rei *satura*

« vocabatur; sive a quodam genere farcī minis, quod multis rebus refertur *satura*; *ram* dicit Varro vocitatum...; ¹ alii autem « dictam putant a *lege saturā* quae uno « rogatu multa simul comprehendat, quod « scilicet et *satura* carmine multa simul « poēmata comprehenduntur ».

Eadem ferme dicuntur etiam a scho- liasta Horatiano in praefatione ad sermo- nes. Omitto etymon a *Satyris*, quod serius certe excogitatum est ab iis qui omnia Ro- mana a Graecis derivare studebant.² Vox sine dubio est ab adiectivo: *satur-a-um*; substantivum autem *satura* materialis sensu vel lancem designabat primitiis refertam. Disque in sacro illatam, vel dulce farci- men Varronianum; sensu autem immate- riali, vox *satura* aut a iurisperitis adhibita est in locutionibus: « per saturam abrogare, derogare » (FESTUS), « per saturam sententias exquirere » (SALLUSTIUS), « sa- tura lex uno rogatu multa simul compre- hendens » etc.; aut a litterarum studiosis ad designandam tum saturam Ennianam Pa- cuvianam Accianam varietate numerorum et poēmatum insignem, tum Lucilianam Horatianam Iuvenalianam ad carpenda hominum vitia compositam, tum denique Varronianam (Menipppearum) Petronianam et Martiani Capellae prosa oratione et versibus commixtam. Utut est, nusquam ibi mentio inicitur de *satura* scenica. Haec ipsa causa est cur nonnulli recentiores philologi, ut Leo, Marxius, Hendricksonus,³ totam narrationem livianam de histrionibus saturas peragentibus inter fa- bulas amandandam iudicarent; Accium

¹ Id in 2^o libro *Plautinarum quaestionum*, « *Satura* est uva passa et polenta et nuclei pini ex mulso conspersi; ad haec alii addunt et de malo Punico grana ».

² Etiam scribendi ratio *Satyrā* sero inventa est pro *satura* vel *satirā*.

³ LEO in *Hermes*, 1889, 1904, et in *Götting. Gel. Ans.* 1906; MARX in *prolegom.* editionis sua Luciliiana, p. xiii; HENDRICKSON in *American Journal of philology*, 1894, 1898.

aiunt fortasse huius erroris auctorem fuisse vel histrionum similitudine ductum cum graecis *Satyris* ridiculas res pudendasque dicentibus, vel desiderio saturae genus in antiquissima tempora proiciendi.

Sed ne praecipites feramur in fide scrip- toribus antiquis abiudicanda! Iam supra diximus nihil esse cur notitiae histrionum scenicam quamdam mixtionem peragentium fidem abrogemus; idque multo ante quam Livius Andronicus primam fabulam graeco more doceret, sed etiam illius ae- tate eadem mixtio scenica agebatur; quin etiam, puer ad canendum constituto, se- paratis partibus tibicinum cantorum au- torum, aucta est rerum scenicarum mix- tura, quae sane *satura* appellari poterat. Suspicio tamen hac voce de rebus scenicis usum esse primum Varronem ad ludorum scenicorum mixtam formam illustrandam lectoribusque suis iam de *satura* litteraria edocis exponendam.¹

FELIX RAMORINUS.

VELIVOLUM

CHARITAS - PAX

Audite! Magnum desuper imbris murmur stupescit, desuper aetheri arctosque contingens nivales, sideribus rutilis remugit.

Non obstat umbris nox tacitis iners, non Ister altis vorticibus minans, non hostis ignis perfurentis, nec rabies maculata ferri.

Hic instat audax pectore, diruit nimbos procellis horrisonis satos: interque caeli altas ruinas stat placidus, patria iubente.

¹ Cf. KNAPP, *The sceptical assault on the Roman tradition concerning the Dramatica *satura**, in *Amer. Journ. of philol.*, 1912, pp. 125-148.

Sic evolantem Numinis alitem incompta moles luminibus carens audit, perhorrescens Potentis vim, tremuitque silens profunde.

Ut pastor altis nubibus igneos ictus remotos impavidus videt non rura nec messes minantes; terra tremit, mare nunc perhorret. Recta patenti progreditur via, quaerens superbū criminibus caput, mortemque, terrorem datus...

Sed subito nova pax resultat.

Labuntur hostis pristina iūrgia velut liquescit frigidus ac gelu concretus imber, solis ictu, indocilesque minis, amoris Cedunt. Virilis non timet horrida ferri vomentis spicula, fulguris instar, ruinas nec pavescit: dulcia verba movent rebellēs.

Pacis loquela tristia proelia perdunt, superbos atque animos agunt, viresque mollescunt feroce, basia Numinibus litantes.

Frigentis axis dimidium tenet, cursu reverso sideribus, novum Sidus, per obstantes tenebras proiciens rutilum nitorem.

Orbis soporem percultit illico lumen coruscans; Aligerum choro pacis, silentes mox centur: obstupuere homines redempti!

Iam terra gaudet laetitia nova moresque linquit iam feritas vetus, iraque derepta tyrannis, emicuit miseris serenum.

Et monte tristi Martyris Incliti pleno tremendo funere sanguinis, convulsus orbis, luce dempta; hora data tenebris cruentis.

Si matris haedi conspiciant sinum lupi rapacis dentibus asperis

scissum, minacem tum paventes diffugiant rapidi tremore;
Ducis sequaces haud aliter nece flentesque frendunt, mox trepidi silent, quacumque discissi latentes, irrita vota timent pusilli.
Ast morte victa, conspicuum decus nactus, recinctus tempora gloria et luce, Christus de tenebris effugit, egregius triumpho.
Pacemque dicens! Auspicio sacro mundus repletus cernitur undique pax aether excurrit profundum, pace nova miseros salutat!
Pax sole, et aura, et lumine pulchrior, ah semper vias caecasque destruas iam bella! Fratres permanemus, oscula, laetitiam reducas!
Nunc cernite. Aethrae virgo novum decus pax sancta mundi, caeruleas vias currit, refulgenti nitore.
Hic maneas faveasque, pax, pax!

Firmi.

S. ALESSANDRINI.

AESTHETICAE NOTAE¹

De Sculptura.

Sculptura, quasi architecturæ comes et ornamentum, cum ea fere semper consociata exhibetur. Sculptura proprie indicat artem fingendi obiectum solidum, ex toto nempe prominens, ita ut simulacrum a fronte, a lateribus, a tergo spectanti pateat. Sed minus proprie sculpturae nomen omnes minores et affines artes complectitur, quae, vel media vel antiqua ex parte, obiectum prominens adumbrant, uti sunt toreutice vel anaglyptica, caelatura, gem-

¹ Cfr. fasc. xi-xii sup. anni.

maria. Unde sculptura late patet, et ad omne opus extendi videtur, quod ad *plasticen* pertinet.

Primarium sculpturae obiectum est homo, cunctis sensibilibus viventibus formosior, tum propter mirabilem corporis partium perfectionem et consonantiam, tum praesertim propter animam rationalem, quae eius naturam vivificat. Ex hac unione substantiali pulchritudo animae per signa et motus membrorum, praecipue per vultus speculum naturaliter manifestatur: ad istam pulchritudinem exprimentam sculptura in primis tendit.

Bruta animantia secundarium obiectum sculpturae sunt, quae ideo finguntur, quia vel homini inserviunt, vel tectam et operatam significationem praferunt: ita effingitur equus una cum duce, vel leo, humanae fortitudinis simul et magnanimitatis imago. Secundarium obiectum quoque sunt res inanimatae, ut arbores, fontes, flores, rupes..., quae non per se a sculptura petuntur, sed in complementum vel ornamentum obiecti primarii.

**

Sculptura, sicut et quaelibet ars, duobus elementis constituitur; scilicet *apta materia*, quae est vel lignea, vel ossea, vel aenea, vel marmorea, vel argentea, aurea, etc., et *forma specifica*. In eximia electione et coaptatione istorum elementorum praestantia sculpturae manat.

Quaenam vero est propria et peculiaris sculpturae forma?

Fertur Bonarrotius, effecta Moysis statua (quae modo Romae, in basilica «S. Petri in vinculis», aspicitur) exclamasse: *Cur non loqueris? Carnis enim, musculorum, ossium, nervorum omniumque membrorum signum vivum, spirans confectum erat; tantum loquela deerat, ut redivivus diceretur Hebraeorum dux et legislator. Nimirum opus artis a naturae opere longe distabat, sed absolutum erat.*

¹ Lib. III, *De Oratore*.

Similiter Propertius testatur, Lysippum effinxisse *animosa signa*; et Vergilius de veterum dexteritate loquens commemorat *spirantia signa et spirantia aera*.

Ex quibus dictis sat clare colligitur, singularem sculpturae formam reponi debere in expressione animae per geometricum aequilibrium membrorum, seu per physiologam humani corporis structuram in corpore solido configuratam.

Dicam melius: Eximia sculpturae forma est, spectantibus notam facere ineffabilem unionem substantialem et personalem, quae viget inter corpus et animam hominis.

Quapropter eo nobilior dicenda est sculptura, quo in conflictis naturae membris luculentius expressa refulgeat substantialis illa humanae naturae unio, qua corpus et anima unum, hominem, efformant. Hinc sculptura quamvis non negligat, directe tamen et per se non versatur circa exteriores relationes, quibus circumdatus solet homo inveniri, sed interiorem animi cum corporis partibus congruentiam summopere repraesentare contendit.

Definiri igitur potest sculptura: *Ars pulchra, quae per solidas formas individuam praesertim hominis naturam exprimere studet.* Signa autem quibus eximia sculpturae forma spectantibus manifestatur, *anatomica* dici possunt, quasi ab anatomia potissimum mutuata. Qua de re sculptor, per continuam naturae notationem, talium signorum perfectam omnino debet scientiam sibi comparare, memor illius Ciceronis: *Omnis animi motus suum quemdam a natura habet vultum et sonum et gestum; animi imago vultus est.*¹ Attamen Geometriae, seu delineationis scientia nullo modo a sculptura aliena putanda est:

Colores arte facti materiae superadditi, sunt «accidentales sculpturae»; imo gene-

ratim statuaria marmorea et aenea a coloribus abhorret; statua colorata praestigiis exercendis potius apta est, quam ad veracem spectantium admirationem. Sculptura igitur et pictura in eodem subiecto manere nolunt, nisi forte agatur de prominentibus testaceis, de toreumatibus, vel de minimis operibus.

**

Ex cognita sculpturae indole, praeter generales leges, quae pro quavis arte vigent, peculiares inferuntur normae quae sequuntur:

a) Quoniam sculptura in eo posita est, ut ex physica membrorum pulchritudine interna reluceat animi formositas et substantialis hominis unio, mavult ut nuda exhibeat humana figura, ita ut ossa, musculi, nervi, venae spirantes appareant; vel saltem flexilibus vestibus induita, quibus potius quam abscondita, velata pateant membra. Boni tamen mores et reverentia exigunt, ut occulta maneant, quae consensus hominum et ipsa natura celare consuevere.

b) Requiritur ut omnes simulacri partes cum re tota adspectabilem habeant consonantiam; et ut physiologica membrorum dispositio, corporis statio vel sessio, oculorum brachiorumque inclinatio vel elevatio, animi motum certum commonstant, affectionesque diversas exprimant, easque praesertim, quae humanitatem exornant, ut sunt gaudium, pietas, dolor, commiseratio, spes, amor, fiducia.

c) Quoniam sculptura animatam efficit stabilem materiam, oportet ut solemnia seligat ac exprimat momenta, quibus in homine summa resplendet maiestas, vel aliqua perfectio perpetua admiratione digna. Quapropter expressio quorundam effectuum nimis vivacium, qui in natura admodum fugitivi sunt ac labiles, deformis evadit si in stabili materia diurna redatur. Ita Laocoon, qui perbelli a Vergilio

describitur anguis circumdatus et ore cavernoso aperto in actu clamorationum, iniucundissimam produceret affectionem, si eo statu a sculptura effingeretur. Re quidem vera auctores celeberrimae Laocoontis statuae vitium hoc effugere.

d) Aedificia, oppida, civitates... ob rei impossibilitatem, seu nimiam materie amplitudinem, non sunt obiectum sculpturae, sed solummodo caelati operis. Attamen si agatur de symplegmate, seu de unione statuarum (duarum vel trium, ad summum quatuor) opus est ut proportio habeatur inter singulas statuas, et hae simul respondeant unicae menti, in quam sculptor intendit.¹

e) Sculptura, quamvis praeceteris artibus magis magisque videatur naturae imitatrix, tamen novam aliquam eximiam formam, aliquam saltem novam vitae perfectionem enunciet oportet. In hoc maxima difficultas.

Sculptor igitur non solum vitam simulacris infundere conetur, sed animi illam exprimat affectionem, quae miranda aliqua novitate ac praestantia plurimum delectet.

(Ad proximum numerum).

G. LEPORE.

DE PICTORIBUS FRANCISCALIBUS²

In Assisiensi Franciscana basilica admirabili varietate lotti integritas cum gravi Cimabue austernitate, et orientalis immobilitas cum hilari quadam ingenii velocitate commiscentur.

Omnis vero pictores laudabili studio eo convenient, ut Hominis mansuetudinem

¹ Adsunt tamen superba mausolea, in quibus signa, sive ex toto sive ex parte prominentia, quamplurima numerantur; ex. gr. mausoleum papiense S. Augustini. Sed mausoleum proprie a symplegmate differt. Saepius multae statuae, sed una principalis.

² Cfr. fasc. sup.

atque ingenuitatem referant et in primis summam animi pauperiem, qua innixus omnia uti mortalia aspernatus ad caelestia unice respiciat.

Quo facto, Francisci vultus splendescens semper et rutilante veluti nimbo effulgens, ad se ultro homines puerosque trahebat.

Os laetum, aspectus dulcis, concordia, amore que Et mira insignis fons pietatis erat.¹

Ita inter caelites apparuit poëtae Italorum principi, atque ita immortali carmine nobis tradere placuit, ut civibus suis, positis odiis atque intestinis discordiis,

*Eius vita stupenda foret,
In caelo laudanda magis, quo est gloria maior.*

Et universa Senensem pictorum schola, agilis quidam atque hilaris, tota est in S. Francisco pingendo; eius tamen vultum formosum minime reddit, sed adeo modestum, adeo venustum, ut nihil supra.

In iis vero pietas ac devotio enitescit, et vel inter multorum alumnorum coetum, ob vultus modestiam maxime commendatur, atque oris verecundiam prae se ferens, ieunia praedicat, mortificationem et poenitentiam.

Et Noster, iuvenili quadam hilaritate suffusus, semper pudibundum ita se se exhibet, ut eius religiositas, colorum modo suavitate ac virore identidem supereretur.

Sic, uno oculorum obtutu, omnium adipiscientium admirationem sibi unice conciliat.

Adeptente vero saeculo decimo quinto, effigies sancti Francisci ad venustatem progreditur, ut ipsa oris macies et miseratione magnifice cum maiestate commisceri videatur.

Infinitus essem si nonnullos velle tantummodo referre, qui optima sane operis

¹ Sic enim elegantissime more suo cecinit Dantes Alighierius:

*La lor concordia, e i lor lieti sembianti
Amor e meraviglia, e dolce sguardo,
Facean essere cagion dei pensieri santi.*

(Paradiso, c. XI, v. 74.)

ratione, sanctum Franciscum depinxerunt. Satis sit Laurentium a sancto Severino memorare, cuius tabellae, Florentiae in Corsiniana pinacotheca asservantur.

Huius studio Franciscus accuratius de pingitur, atque ita eius potissimum facies pulchra adparet, ut, primaeva quadam rusticitate exutus, ob ipsum corporis modum vestiumque, et capitis sereniorum nimbum magis se commendet. Sic se pictor, medium veluti gerens inter Cimabue et Iottum, splendidiorem eum nobis exhibit, atque in actione ingenuum, ut veteri pictorum rationi pressius accedet.

Quid vero dicam de Nicolao Alumno? In huius tabulis et in opere tectorio Franciscus iterum iuvenili vultu atque hilari se se obfert; et quamquam pallidus aliquantulum et macilentus, nobilis simul et honestus, quasi caelesti spiritu afflatus, ut qui animum ad se advocet.

Talis fortasse erat, quem in Etruria peregrinaretur, quem oraret ad populum, quem rebellantes plebeulas non modo retraenaret,

Sed votis precibusque tubet exposcere parva.

Sub saeculi finem, Macrinus Albensis a prioribus paululum recedens, nobis Franciscum pingit fortè ac praestantiorem, non ita tamen, ut eius animi sanctitatem negligat. At qui mox eum excipiunt, Giambellino potissimum et Francia, quem uterque maneat suus, attamen, alias alia ratione, elegantiori vultu atque graviori sanctum retrahit, tum vero profana propemodo persona et gestu eum exprimit.

Si enim pinacothecas forte Venetis inviseris, saepe cum sancto Francisco videbis sanctum Sebastianum, fortissimum illum virum, qui non modo miles fuit, sed et copiarum magister, imperatori strenue obstitit, et sua animae prodigus, inter exquisitissimos cruciatus pro Christo occubuit.

Verum quam pulcre pauperrimus Dei servus adparet, vel inter armorum strepitum et rumores!

Omnia mirum in modum ac sapientissimum compónuntur.

Et Bellini laude dignissimum aestimaveris, qui prior temporis sui denuo sanctum ad venerationem composuit, et in ipsis tunicati popelli cultibus, alloquens, vultu haud hilaris adparet, sed moestitia quodammodo confectus, ad poenitentiam admissorum deducere atque ad caelestia audientium animos adferre videtur.

Saeculo vero decimo sexto, frigescente in artificibus in dies pietate, sensim sine sensu per pictorum manum, Noster veluti a divinarum rerum contemplatione abstractus, pietatem perpetuam atque nativam depositus.

Quo nomine, fere omnes qui in pictura nomen sibi aliquod compararunt, eo omnino contendunt, ut humanum potius referant quam caelestem, si Francia excipias, qui solus Sancti lineamenta expromit, ut vel ab oculorum acie superni ac divini spiritus quidquam semper ostendat.

Quid memorem de quadam recentiorum improbitate, qui dum variorum in picturis semitam persecuti autumant, omnibus veri pulcrique sensibus posthabitibus, Sanctum profanum ac perversum referre superbe consueverunt?

Vah! apage a nobis disciplinam pictorum huiusmodi, qui extera barbarie atque impietate nos infuscant, et praesertim tirrones, quorum oculos permagni refert nitidis ac salutaribus artibus adsuescere.

Antequam vero supremam huic de pictibus Franciscalibus commentario manum impono, liceat mihi in lectorum mentem revocare, divino munere virum exstitisse, qui in sculptura Iotto aemulatus et Cimabue, utrumque perfectione supergressus, immortalitatem est adeptus.

Haec mea verba ad Ioannem Dupré florentinum pertinent, qui pietate insignis principem sibi locum comparavit, et procul dubio, inter cetera opera summo artificio confecta, monumentum exegit aere peren-

nus, in sancti Francisci effigie e marmore sculpta. Omnium iudicio, cum perfectissimis omnis temporis operibus decertare videtur.

Utinam et multos sibi devotos opifices s. Franciscus ex nobis suscitet, sanctosque conservet!

I. B. FRANCESIA.

PONTIFICIS PII XI

MONUMENTUM

IN BIBLIOTHECAE AMBROSIANAЕ MEDIOLANENSIS

AULA PRINCIPE

CONSERVATORUM IPSIUS DOCTORUMQUE

COLLEGIO

XII KAL. APRILES MCMXXVII

SOLLEMNITER INAUGURANTE

Artificis caelata manus iam fusa metallo

Erigitur Species cerea Pontificis.

*Undecimus stat sede Pius, qui Praeses et huius
Incyli Athenaei gloria summa fuit.*

*Argutis oculis rutilant acris ingenii acumen
Nec non ferventes pectore divitiae.*

O frontis decus! o spirantis gratia vultus!

Emollire potens saxea corda quoque.

*Dextra tenet librum, revocat qui lustra per octo
Sacrae versatum Palladis arte sophum.*

*Augustam tendens laevam digito indice signat,
Quae pede non clando ducit ad astra, viam.*

*Dicite: Sculptor Io! studiorum hac namque
[palaestra*

*Praeses vivit adhuc hospes et emeritus.
Maxime, Ave, o Pastor, nostra decus urbis*

[et orbis,

*Caelorum ac terrae dive Sequester, Ave!
Verba Tu habes vitae, Christo testante, Ma-*

[gister,

*Quae credenda manent nos et agenda, docens.
Usque tuis placitis monitisque haerebimus*

[ultro,

*Spes quia Te praeter, nec datur ulla salus.
Haec mihi corde fovet monumenti visio sensa,
Dum capite obstipo flector in obsequium!*

Mediolani, Kalendas Aprilibus MCMXXVII.

CAESAR MAMBRETTI.

DE IOANNE BOSCO

PIAE SALESIANAEL FAMILIAE

ET INSTITUTI FILIARUM MARIAE AUXILIATRICIS
CONDITORE

Saepenumero *Alma Roma* insignem Virum laudabiliter commendavit, eiusque mirabilem vitam tot gestis illustrem lectibus memoravit.

Decimo vero kalendas Martii, hoc ipso anno labente, haec nostra opinio, ablegatis omnibus dubiis, est solemniter confirmata.

In aedibus Vaticanis, in frequentissimo Patrum Cardinalium conventu, adstantibus plurimis civibus, undique in honorem accitis, incredibili Salesianorum laetitia, Pius XI Pont. Max. solemnibus ceraemoniis sanxit, omnibus Eum virtutibus exornatum, atque adeo dignissimum, qui inter caelites aliquando referatur. Et Decretum de eius laudibus referens, elegantia veluti romana exsultat, ut *Alma Roma*, quae diu atque ex consulto longa rerum experientia docta, oculis clausis, si de latino eloquio sermo est, et nulla prorsus difficultate, omnia commendet.

Scit enim atque optime novit, quam recta quamque latine haec promulgari consueverunt. In ipso exordio castior fluit dictio atque elegantior, et lectores a verborum angustiis subito in medias res deduxit, atque argumentum uberioris audiens tractavit.

Tot enim tantisque latini eloquii elegantiis pollet, tamque romano spiritu undique scatet, ut quantocius aere aut marmore descriptum posteriorum memoria prorogari mereatur.

Ad haec veluti cumulus accessit ipse Pii XI P. M. sermo, qui divino spiritu afflatus, audientium mentes tenuit, pectus pervasit, atque voluntates, quo vellet, impulit.

Namque, praeter omnium opinionem, verba addidit, quae in animis nostris aeterna mansura, nos in contemplatione virtutum suarum conquiescentes, quasi e superis profecta respiciamus.

Dum alii doctrinam, alii pietatem, cuncti benevolam amicitiam paternamque Ioannis Bosco mirantur, haec Pontificis Maximi verba, amoris, obsequii, gloriae monumentum referunt. Utinam possim vel leviter quaedam delibare, et nonnulla saltem verba, quae ex eius ore plenissime fluebant! Liceat mihi vel paucissima in medium pro re nata proferre.

Sunt aliquando sidera, quae annuente Domino, pestilenti quodam spiritu afflata, ruinam populis atque infortunium, bella et neces nuntiare tristissima creduntur; sunt et alia interdum quae gratiam praeferunt, atque adspectu, alloquo spem inter gentes reducunt animumque adauent.

Inter novissimos hosce homines – ait – recensendum esse, procul dubio vos mecum putabitis, Ioannem Bosco, sacerdotem, cuius familiaritate fruiti, vidimus et audi- vimus quae posteri admirantes, docili ingenio, moribus sanctissimis, et nos, florente adhuc aetate, ipse, non adversis populorum studiis retardatus, opera perfecit, consilio iuvit, ut christiana rei strenue prospiceret.

Certus Deo servire non sibi, cautioris fortunae illecebras officio posthabuit, et qualem praestare se instituerat, talem usque ad exitum certavit. In omnibus singulari fuit industria, navus, et laboris adeo patiens, ut diem saepe noctemque rebus gerendis continuaret. Verum, sic ferente Dei voluntate, ne adversa deessent ubi virtus sua enitesceret, impotentem adversariorum audaciam christiana patientia fregit.

Idem pius, benignus, recti pervicax, officiosus, vitae puriter actae hoc etiam documentum dedit, quod morbo correptus

omnibus flebilis adventantem mortem placidissime exceptit.

In maxima rerum et animorum concitatione voce et scriptis, catholicam sapientiam professos ab haereticorum pravitate strenue prohibuit.

Optime puerili institutioni consuluit, quum pueros ad sanctitatem dulciter esseducendos praedicavit, eoque enixe admittendum, ne in malum procumbant. Apud nos in primis, de operariis recte instituendis, incandescentibus animis, rerum novarum cupidis, patriae perniciem molientibus, ipse complures receptos aperuit pueris inopia laborantibus, moribus et ludis tutandis.

Vir fortunandis hominibus natus, novis in dies institutis, iuventutis praesidio ad vigilavit. Complures enim atque mirabiles operariorum officinas condidit, ubi eximiis instrumentis ad rationes temporum compositis, pueri rectius ad artes liberaliores arripiendas educantur. Hasce miro sane consilio ad palestrae formam instituit, ut meritis essent praemium, merituris exemplum.

Ad agricolas quoque conversus, ut eorum commodis rectius prospiceret, suburbana praedia late adhibuit, ubi adolescentuli, non modo ex temporum ingenio dictatis in umbra erudiuntur, sed rusticis quoque laboribus durati ad rem agrariam effinguntur. Ad haec libris sapientissimis doctrinam suam exornavit; quibus identidem praeclera alumnorum facinora effinxit, acerrima aequalibus et posteris incitatione. Ut ad tantam rerum amplitudinem adsurgeret, multas est adeptus divitias; sed invictum a cupiditatibus animum exhibuit, et generis humilitatem virtutibus culmulavit.

Quae quum ita sint, – concludit – Nos libentes Ecclesiae matri gratulamur, quae nunquam visceribus lassis, partaque exhaustis omni quoque tempore, magnum illum de Litterarum Romanarum historia compendi, qui, toties editus, etiam-

vit, gratulamur et Astae Pompeiae, quae Ei ortum praestitit, civitati quoque Taurinensi, quae primam fortissimo Viro aciem paravit, ac demum Italiae, quae filium acceptissimum salutat, eo universo late orbi terrarum, qui undique eius nomine percrebrescit.

Post haec verba mirum in modum Romanumque prolata, Pater Sanctus commotus adstantibus benedixit, qui ad Eius pedes humillime provoluti, gratias lacrimis potius quam voce agentes, laudes de Pontifice oratore, cum laudatione egregii sacerdotis alacres miscebant.

I. B. F.

EX ITALIS URBIBUS

In honorem Ulrici Hoepli, quo die octogenimo aetatis anno explens, Mediolanenses magistratus et proceres ad splendidas epulas convocavit.

Quoniam, auctore et auspice Magno illo Viro, qui summus nunc est Italicarum rerum moderator, cuiusque nescio utrum ingenium magis admirer an fortem animum, omnia ferme Romano more agi consueverunt, liceat etiam mihi, qui plus quinquaginta annos in Romanarum Litterarum studiis versatus sum, Romano more, id est latina lingua uti, ut Te alloquar, Ulrice Hoepli, hac faustissima die, qua *lxxx^{ta}* annos natum Nos frequentissimo hoc conventu epulisque, a Te ipso invitati, celebрамus.

Cui enim aptius id pertinebit officium Te salutandi votaque pro Te suscipiendo quam mihi, qui, paullo aetate minor quam Tu es, *xl* abhinc annis quum in Ticinensi Athenaeo doctor essem latinis litteris tradendis, Tecum consilium cepi libellum illum de Litterarum Romanarum historia compendi, qui, toties editus, etiam-

nunc in manibus studiosae iuventutis versatur?

Libenter ego in memoriam revoco annos illos (heu quam remotos ab hora praesenti!) quibus ego iuvenis Te iuvenem visebam in tua libraria taberna, totum diem stantem, vigilem, laboriosum et industrium, omnes et omnia pertemptantem ut optimis libris componendis et exquisitiori doctrinae longe lateque per Italiam diffundae operam dares.

Cuinam, cuinam comparabo Te, amice, nisi Tito illi Pomponio Attico, Ciceronis perquam familiari, qui quum Athenas, in illam omni doctrina perillustrem civitatem, se recepisset, ibique per unum et vinti annos mansisset (ab a. LXXXVI ad LXV a. C. n.), studiis se dedidit, et servorum litteratorum cohorte circumdatus, multa opera graeca et latina optimis exemplaribus describenda curavit, et mercaturam librariam nobilissime exercuit, unde magna pecuniae vim coegit, qua postea vel in deprecandis amicorum periculis aut incommidis, vel in publica inopia levanda usus est? Quo factum est, ut illi Athenenses omnes honores, quos possent, publice haberent, ut Cornelius Nepos tradidit, civemque facere studerent. Ita te, Ulrice, Mediolanenses in deliciis habent, quasi unum de praeclarissimis civibus suis. — Pomponio autem absenti Athenienses statuam, ipsi et eius filiae, locis sanctissimis posuerunt. Denique ut Romam rediit, non otio se dedit, sed, ut erat antiquitatis amator eamque diligenter comprehensam habebat, opus illud composuit, cui titulus fuit *liber annalis*, quo, conservatis notatisque temporibus, annorum septingentorum memoriam perdiligenter complexus est. Alios praeterea libros composuit, et singularum historiam familiarum illustrans, et de consulatu Ciceronis graece scribens. Poeticen quoque attigit, sub clarorum virorum imaginibus facta magistratusque eorum quatinus quinisve versibus describens.

FELIX RAMORINUS.

COLLOQUIA LATINA

Vale dicitur in amici discessu.²

BLASIUS, PASCHALIS, IOANNES.

BLASIUS. — Heus, Paschalis; num es domi?

PASCHALIS. — Non sum.

BL. — Impudens! Non ego te audio loquenter?

¹ Carm. III, 9, 4.

² Ex ANTONII VAN TORRE dialogis familiaribus Paschalis retractavit hodiernisque moribus aptavit I. F.

Sic tu, amice Hoepli, nunc splendidum illud volumen edendum curasti, quo horum trium saeculorum Mediolanensis historia narratur tabulisque vividis coloribus depictis illustratur. Cuius historiae primum exemplar gaudeo dono datum iri eximio illi Viro, qui, Potestatis nomine, clavum nobilissimae huius civitatis tenet et gubernacula tractat; cuique ego gratulabundus salutem plurimam dico.

Quando igitur, — ad te redeo, Ulrice, — omnia video cum Pomponio Attico Tecum esse communia, par est Tibi quoque et gratum animum et benevolentiam Mediolanensem non deesse et praemia et honores quos meritus es, decerni.

Evidem quantum in me est, nomine etiam Catholici Athenaei, cuius pars sum, fortasse pro omnibus quoque qui adsunt loqui ausim, votis omnibus expeto, Deumque Omnipotentem oro atque rogo, ut Tu multis annos adhuc vivas et bona peractae vitae conscientia fretus vigeas, ut cum Horatio dicam¹ « Persarum rege beatior », et novos fructus industriae laborisque tui praepares et commodes nobis, ad utilitatem omnium et maiorem gloriam patriae nostrae, qua nihil carius nihil antiquius omnes habemus.

FELIX RAMORINUS.

PASCH. — Imo tu impudentior: nuper ego famulo tuo credidi te non esse domi, et tu non credis mihi ipsi?

BL. — Aequum dicas: par pari retulisti... Sed tu mihi videris cochleae ex more vitam agere.

PASCH. — Qui sic?

BL. — Quia perpetuo domi latitas, nec usquam prorepsis.

PASCH. — Est quod agam domi: foris mihi negotia non sunt. Neque tamen sum tetricus: si prodeambulare lubet hodie, non recuso.

BL. — Plane videtur utendum hoc caelo.

PASCH. — Utamur: adsciscendus est unus et alter socius.

BL. — En opportune se nobis offert sodalis percommodus; lepidus est adolescens; consalutemus.

PASCH. — Ioannes, salve: te quaerebamus.

IOANNES. — Immo valete, sodales amissimi.

PASCH. — Quo cogitas?

IOAN. — In patriam.

BL. — Quidum?

IOAN. — Sic est: arcessor a patre.

PASCH. — Nunquamne es reversurus?

IOAN. — Nunquam, ut opinor.

PASCH. — Siccine igitur nos relinquis?

IOAN. — Ita necesse est.

BL. — Nos miseros! Ubi deinceps similem nanciscamur socium?

IOAN. — Ne vos sollicitet discessus meus: mei similium sat vilis est copia... Praeterea absentes corpore, praesentes animis erimus.

PASCH. — Quandoquidem te a nobis distrahit necessitas, ferendum est.

IOAN. — Quas ultiro citroque dabimus epistolas fovebunt pristinam amicitiam.

BL. — Scribam ego certe creberrimas.

PASCH. — Imo te silentem ambo lacessemus.

IOAN. — Non id patiar ut meo faciat merito.

BL. — O quam triste divertium!

IOAN. — Quid agam? Patris voluntati parendum est!... Sed iam longiorem moram non patior: properandum mihi est.

BL. — Quoniam non est hora tibi ultrius libera, vale igitur. Sit iter felix tibi atque commodum.

PASCH. — Opto tibi incolumem in patriam adventum.

IOAN. — Maximas ago gratias et vicissim omnia precor vobis prospera.

BL. — Bene vale.

IOAN. — Valete.

ANNALES

Societatis nationum supremum concilium.

Societatis nationum supremum concilium Genevae rursus convenit, ut de nonnullis quaestionibus ferret iudicium. Itaque de Silesiae superioris scholis edixit, inconveniens esse, ut alumni Polonicam linguam tantum loquentes, Germanicis scholis inscriberentur. Quod si dubii casus interventuri sint, de iis mixtae — ut vulgo nuncupatur — Commissionis praeses, cui adsit vir legum et locorum peritus ex alia natione — (Helveticus electus est) — iudicabit.

Discrimen alterum de Sarre provincia erat, cuius fodinae a Versaliensi foedere Galliae attributae fuere, ad resarcienda damna, quae fodinis suis inflata per bellum a Germanis fuerant; incolae anno MCMXXXV populi scito affirmabunt utrius partis, Germaniae nempe an Galliae, in ditionem venire malint. Cautum, ut quum, post menses tres, Gallicae copiae recesserint, ferriviarum militia constituantur ad ferreis axibus stratas vias tutandas.

Partes, quarum intererat, huiusmodi

sententias ratas habuere; quod speramus fore quoque de cautionibus, quas legati proposituri fuerint ad arma deponenda, quibusque ii nunc intendunt.

Interim Civitatum Foederatorum Americae Septentrionalis Praeses instat pro conventu a se proposito ad maritimas copias minuendas, contendens ipsum optime cum Genevensium legatorum studiis componi posse. Incertum tamen est an haec desideria optatum assequutura sint exi-
tum; quinimo an Gallia et Italia ipsi trium nationum conventui, Americane scilicet, Anglicae, et Hispanicae, tamquam spectatrices tantum interventurae sint.

Foedera.

Dum Germani cum Russis commercii pactiones ineunt, Italia foederi subscribit iam Parisiis sancto cum Rumenia an. MCMXX, per quod Besserabica regio Rumenis ipsis tribuebatur. Id Russi aegre quidem passi sunt, ad Besserabiae possessionem contendentes, nec spei graviter frustratae latuere et querelae, quas Italia compescere studuit, sollemniter declarans sese nihil in odium Russorum egisse, sed tantum Rumenici populi ius recognovisse, ethnicis rationibus apprime fultum.

Ecce autem Iugoslavorum regnum armis fortiter munit fines tum Italicae tum Albanensis civitatis sub specie compescendi aliquam rerum conversionem, per quam Iugoslaviae fines violarentur ab Albanicis factionibus; quas, in belli casu, ob Tiranae foedus, Itali essent auxiliaturi. Huiusmodi indicium ceteris nationibus Itali renuntiant, quumque Iugoslavonii profiterentur sese omni culpa vacare, proposita est de re nationum animorum quavis perturbatione expertium inquisitio; quam vero Iugoslavi recusare videntur. Eo magis itaque optandum, ut hinc Itali et Albanenses, inde Iugoslavonii discrimen inter sese comiter dirimant.

Sinense civile bellum.

In Sinis res praecipites ruunt. Shanghai urbs a Cantonensibus invasa est: tumultus inde, desertiones, magnae ubique caedes, ita ut factas exteris concessiones, et insulas ab exteris occupatas tueri armis oportuerit. Atrocia pariter, imo magis, Nan-King evenerunt, ubi vastationibus incendiisque accessit exterorum strages, inter quas mortem et duo pacis administris, Christiani evangelii praecones, misere invenerunt.

POPLOCOLA.

VARIA

Infans Mytilene repertus.¹

Est in Lesbo urbs Mytilene, magna quidem et pulchra, ad mare posita euripis distinctam: in quorum oris aedificia exsurgunt magnifica, inter quae viae excurrunt celeberrimae. Aedificia alluuntur euripis, quae pontibus iunguntur ex marmore politissimo atque exquisitissimi operis, ut intuentibus insula, non urbs videatur. Ab hac urbe haud multo magis quam duo millia passuum nobilis cuiusdam atque perditivis viri erat villa latumque praedium, ubi montes floribus, planities tritico, colliculi vitibus, pascua gregibus abundabant; commodis repleta atque oblectamentis omnis generis; adeo mari proxima, ut undis verberaretur atque molli aspergeretur arena; otii sane domicilium atque animi quietis.

Ibi gregem pascens caprarius, cui nomen Lamoni, accidit forte ut infantulum inveniret, quem capra nutriebat.

Haud procul a pascuis dumetum erat in silva hederae prunis atque sentibus adeo densum atque asperum, ut desertae casae

¹ Italice scripsit Hannibal Caro.

speciem referret. Hanc infantulus sortitus erat domum: pro cunis cespes erat tenerae ac virescentis herbae. Huc commeabat capra pastoris deliciae, quae pluries in dies ingressa, diu inobservata morabatur, suique fetus oblitus, alienum curans atque lactans novo ut plurimum alumno adsidebat.

Lamon derelicti fetus misertus, harum discursionum finem respiciebat, donec quadam die, dum grex meridie soporem carpit, divertentem conspicatus eiusque vestigia sequutus, capram deprehendit primum post quasdam genistas, mox inter cespites incidentem ac saepe respiciensem, saltitantemque summis pedibus tamquam vestigia vitaret, quibus a domino indagaretur. Nec unquam ab ea oculos dimovens, qua ingressa fuerat introspecti, eam illico ad infantem accessisse vidit, cui mammas sugendas praebuit, donec esset satiatus; postea, tamquam matrem ageret, modo circa alumnū balando, modo lambens lingua, eum deperire videri.

Haec pastor miratus, uti consentaneum erat, ac dumetum ingressus, masculum invenit, vegetum ac venustum, qui flos inter herbas ei visus est, ac nobili loco natus ex vestibus elegantioribus, quam expositi infantis fortunae par esset, quibus ornabatur; vesticulam enim induebat ex panno purpureo, aureum torquem collo gerebat atque ad latus gladiolum gestabat ebore distinctum. Primo Lamon sola monumenta tollere statuerat, infante relicto; at postea quum hominem puderet, quod a capra humanitate vinceretur, ubi primum nox advenit, omnia ad Myrtalem uxorem defert, monumenta, infantem, ipsamque capram. Cui quidem miranti petentique, num caprae puerulos etiam parerent, rem totam enarrat, quomodo inventum deserere moriturum erubuerit. Tunc utriusque placuit ut, celatis monumentis, infantem pro suo alerent, capra blanditiis delinita; et ut nomen etiam pastorale accederet, Daphnium infantem vocarunt.

Pro iudicibus mensarum elegan- tibus.

ESCARUM ORDO:

*Ius bovinum in scypho progestum.
Solana tuberosa ovis farta.*

*Costulae agninae frictae, cum pisorum
ornatu.*

*Pulli gallinacei assi, calore amissio.
Epityrum.*

Suavillum Paschale.

Locosa.

TUCCIUS IN SCHOLA.

- Quaenam sunt bella intestina?
- Bella intestina sunt...
- Nitere!... Sunt quae fiunt...
- Ah! Quae fiunt in stomaco, quum iejunus est!

Postquam Magister de meteorologia disseruit:

- Quid igitur sublime, super caput nostrum est?
- Caelum.
- Quum autem pluit?...
- Umbella!

Aenigmata.

I

Progredior nunquam, progressum quippe ne-
gavit

Mi natura iubens me retro ferre gradum.
Si mihi mutatur tantummodo litterula una,
Obiice ferrato claudio domoque reos.

II

Mene legis recte? Iubeo saltare: choreae
Accingas agiles, lector amice, pedes!
Mene legis retro? Procerus, membro torosus
Fio gigas humeris sustineoque polum.
Aenigmata in superiore fasciculo pro-
posita his respondent: 1) Miles-Limes; 2)
Canna-bis.

PANCRATIUS

[23]

Actio dramatica FRANCISCI WIELAND — (Latine redditum *Andr. Haberl*)

ACTUS V.

Scena: Obscurus catacumbarum specus.

SCENA I.

SEBASTIANUS. (*Stans solus ad marginem scenae lente et intervallo loquitur*): Abiit! Est decertatum! Caelesti donatus corona ad cor patris requiescit. O mortem pulchram! Medius inter rugientes leones puer stabat regi similis. Sed lucida imago vallo visa est circumdata nulli cernendis manibus. Nam beluae ululantes arenam verberant longoque flexu circumeunt. Tum ille acuta voce per alta silentia: «Panthera, — inquit, — Caeser, meum patrem perdidit, panthera coronam afferet et filio». Pantheram, iratus hisce, Caesar postulat; pantheram omnes circum sonant caveae. Et ecce, clathris recentibus, silentio facto sollicitorum, in molli arena tamquam saltans prodit belua: nunc consistit — nunc raucum murmurat — assilit — caedit — calidus sanguis alte exsilit. Et somnus martyrii placide amplexitur palpebras. Pancratius vixerat! (*Mora*) Panthera se subduxit, ne membra tangerent! non ausa amplius! Martyr caelesti luce circumfusus, cruento tamquam corona gemmea respersus, in arena iacebat albida. Hic adolescentuli decorus exitus! Paucis annis consummavit multos. Vitam herois absolvit hodie. Se inimicos diligens ad necem obtulit.

(*Auditur ex longinquuo cantus psalmi: «Quam iucunda tabernacula tua, Domine exercituum». Voces paullatim appropinquant et funebris pompa in scenam prodit. Praecedunt quattuor Christiani cum cereis. Tum involutum Pancratii corpus, super quo iacent palmae rami. Feretrum deponitur in medio, pedibus ad spectatores versis. Ab utroque latere se disponunt Christiani. Sebastianus accedit, et replicato velo dicit:*)

SEB. Ergo tenes, egregie puer, quod concupiveras. Dormi placide! Ergo, quem plurimum diligebam; me reliquit! Posthac, quum ego solus errabo per hortos, Pancratium mihi omnes murmurabunt rivuli, Pancratium loquentur cuncti ramuli. Tum respiciens, frustra requiret tuam oculus imaginem. Tantum ubi tacito in conditorio lucerna rubros per obscurum locum fundet radios, ubi aureis insculptum litteris in lapide est: «Pancratius martyr», illic me ipse colloquiis Divinis consolabor. Illic quiescat corpus amici martyris, qui me praecurrit in patriam. Illic lacrimans levabo desiderio curaque animum. Adhuc ero per obscuras huius terrae semitas, progeniesque viperarum me circum sibilat. Sed praesagit mihi animus me brevi apud te esse futurum. Ne sis oblitus mei, Pancrati! Vale! (*Corpus operit*).

SCENA II.
CORVINUS et DICTI.

CORVINUS (*exanimus*): Ubinam est? Ah! Ubi est? Me ad illum adducite, ut flexis genibus ab eo veniam precer.

QUIDAM. Post tempus venis; vita iam concessit ex corpore.

CORV. Post tempus me venisset... Quam ruit tempus, quod ne unius quidem usuram horae dederit!

QUIDAM. Ecce eum! Hic iacet (*Velum removent*).

CORV. O imaginem sanctam, et quae dolorem moveat! (*Super corpus ruit*).

SEB. Ergo tu Corvinus es?

(*Ad proximum numerum*).

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

ROMAE. — TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.